

Laymano, Lessio, Lugo et Sporer negat, et hæc est nobis probabilior, quando modus est tantum accidentalis, ut sunt communiter circumstantiæ temporis, loci ac medii: et simul est omnino certum, quod alter non sit voluntatem mutaturus; nam cum executor jam certo supponitur determinatus ad malum inferendum tali personæ ante consilium, consulens simpliciter modum, in rigore non potest dici causa efficax quoad substantiam damni; ideoque possessio stat potius pro determinatione prævæ voluntatis in executeore.

In Codice tamen pœnali isti uti complices puniuntur; nam in foro externo internus animus ex ipso externo opere recte præsumitur: secus via aperiretur fraudibus⁴.

37. Q. 6. *An consulens scienter malum alteri, tertio inferendum, teneatur etiam de damnis, quæ ille passus est exequendo prævum consilium?*

R. Per se loquendo negative; quia consulens ipsi nullam intulit injuriam, cum scienti et volenti nulla, fiat; et in hoc differt a mandante, quod mandans censeatur vim aliquam inferre executori, non vero consulens. Excipe tamen, si consulens adeo executorem circumvenerit fraudibus vel sophismatibus, ut hic ad consilii iniquitatem non adverterit. Gury.

38. Q. 7. *Si consulens consilium revocaverit, et tamen damnum adhuc sequatur, tenebitur ad restitutionem?*

R. Certum est, quod si revocatio non innotuit damnificato, tempore habili, adhuc tenetur consulens; nam idem est, ac si talis consilii revocatio non contigisset. Si vero innotuit, distinguendum est: *vel* datum consilium consistebat in doctrina falsa, v. g., quod talis contractus esset licitus, cum tamen esset illicitus; *vel* consistebat in ostensione utilitatis aut delectationis ab executione orituræ; *vel* denique consistebat in manifestando modo damnum inferendi, ut si furi ostendas modum ingrediendi domum, quem secus ille non invenisset. In primo casu non tenetur consulens ad restitutionem, quia per illam revocationem consilium extinguitur. Quoad alios duos casus disputant.

Habert, Croix, Lessius, Lugo et alii communissime affirmant; sicuti enim qui ignem iniecit in segetem alienam, tenetur ad damni compensationem, etiamsi postea dolens de facto conetur omni, quo potest modo, ignem extinguere; ita

⁴ V. Liguori, *Op. Mor.*, l. III, n. 565.

et consulens: consilium enim ab eo datum etiam post actam revocationem adhuc efficaciter in damnum influit. Negant vero S. Antoninus, Azorius, Concina, Merbesius, Salmanticenses aliique casu, quo consulens in dati consilii revocatione curaverit omni meliori modo damnum dissuadere, adducendo rationem gravissimi reatus; quia id debet in homine præsertim christiano præponderare ceteris rationibus mundanis. Neque obest paritas; nam ignis in casu proposito operatur necessario; cum ex adverso post actam consilii revocationem damnum eveniat non amplius ex vi consilii, sed ex pura malitia executoris.

Secunda sententia est satis probabilis, sed primam nos censemus probabiliozem; quia non videtur satis retractari influxus⁴.

N. II. — *De consentiente, palpone, receptatore et participante.*

39. Q. 1. *Quis consentiens, et an teneatur ad restitutionem?*

R. Nomine *consentientis* venit qui *externa sua approbatione alium efficaciter movet ad damnum proximo inferendum*. Duplici modo potest quis in damnum alterius consentire, consensu nempe inefficaci et consensu efficaci. *Inefficaci*, quando quis videt malum proximo inferendum vel jam illatum, et simpliciter sibi gaudet: qui proinde nihil tenetur restituere; cum damnum non causet. — *Efficaci*, quando malum proximo inferendum pendet, vel determinatur a suo consensu. Sic, v. g., consentiunt Senatores ac Judices, cum per sua suffragia positive concurrunt ad legem vel sententiam injustam: quos quidem dubium non est teneri in solidum de damno, quia nempe positive, efficaciter et injuste in illud influunt. Idem dicendum, si quis de industria, et absque sufficienti causa abest, v. g., a Senatu vel a Capitulo, cum præ-

⁴ V. Liguori, *Op. Mor.*, l. III, n. 559. — Notandum autem consulentem, si executorem a perversi consilii executione nequeat removere, teneri ex justitia monere lædendum, ut sibi caveat.

videt defectu sui suffragii numerum suffragiorum sufficientem fore ad damnum inferendum; absentia enim esset de industria quæsita, ac injusta damni causa.

Hac in re : 1. certum est suffragantes omnes ad restitutionem teneri, si de condicto suffragia dederint; nam semel inita conspiratione, omnium unica fit actio moralis influxiva, etsi non omnium suffragia necessaria sint ad damnum inferendum.

2. Certum est etiam omnes consentientes ac suffragium dantes contrahere obligationem restituendi, quando eodem tempore suffragati sunt (uti una voce, per acclamationem); quia cum nullus tunc prior fuerit neque posterior, sententia resultans ex suffragiorum summa, singulis suffragantibus merito tribuitur.

3. Certum est, eos qui prima suffragia præbent antequam numerus compleatur, teneri ad restitutionem in solidum, etiamsi præviderint alios item esse consensuros : quia de facto in damnum efficaciter influunt. Ob eandem causam certum erit, illum quoque in solidum teneri ad restitutionem, qui post completum numerum suffragiorum dat suffragium ultimum pro sententia injusta, si prævideat alios suum revocatos, quando ipse suffragium bonum præberet, vel ceteros suffragium dantes ad id hortaretur.

4. Certum item videtur, eos quoque teneri de damnis, qui suffragantur injustæ sententiæ vel legi, etiamsi numerus suffragiorum jam completus fuerit, et etiam seclusa conspiratione, quando adhuc requiratur sanctio judicis, præsidis vel regis ad firmandam sententiam illam vel legem, uti maxime fit in guberniis constitutionalibus. Etenim tunc omnes et singuli probabiliter tenentur de restitutione sive sciant quid alii facturi sint, sive non : sive secreto suffragia ferantur, sive non : nam omnes concurrunt tam primi quam ultimi ad injustam sententiam vel legem, cum ipsa efformetur ex collectione omnium votorum : et revera nomine omnium fertur et promulgatur. Unde ultimus suffragans se habet sicut ille, qui se adjungit quartus tribus furibus ad auferendam tabernam quæ a tribus jam commode adportari potest. *Lyonnet.*

40. *Quid vero (quæres) si nulla proprie dicta sanctio re-*

quiratur, sed tot suffragiis jam numerus sufficiens sit completus, uti evenit in apertis nominationibus? An seclusa omni conspiratione et simultanea suffragiorum collatione, qui suffragium suum tribuit, jam sufficientibus datis teneatur nihilominus sicut cæteri ad restitutionem? Sunt qui affirmant; quia etiam ejus nomine iniqua deliberatio executioni mandatur; et ille se habet ut ille qui se adjungit curro, qui jam a duobus sufficienter trahitur; nunc revera trahitur a tribus. Sed negandum, nam quando suffragia jam irrevocabiliter data sunt sufficientia ad damnum, tunc qui post suffragia illa dat suum, non potest dici in damnum efficaciter influere, cum jam sit consummatum : causa enim præcedit effectum suum, non eundem subsequitur.

Esto quod de scandalo teneatur si ejus suffragium notum fit; at non potest dici quod revera in damnum influant; et ideo non nisi inefficaciter ejus nomen usurpatur quoad illud, cum jam determinatum sit. Allata autem paritas non tenet; nam hic se adjungit curro non ad illud ducendum, sed curro jam ad metam suam ducto.

41. Sed quæritur : *Si quis dubitat, an suum suffragium fuerit ex prioribus et necessariis ad damnum alicui inferendum, quod evenit si suffragia secreto data sint, teneturne ad restitutionem? Diana dicit eum ad nihil teneri; quia in dubio melior est conditio possidentis exemptionem ab obligatione restitutionis. Alii cum Bonacina docent omnes teneri in solidum; quia omnes isti fuerunt concausæ totius damni. Sed verius docent Lugo, Molina et Sporer dubitantem teneri uti ceteros pro rata : et si alii non restituant, teneri in solidum; per illius enim suffragium jus alterius saltem deterius evasit ac incertum. Nec obstat, quod cooperator non teneatur, nisi quando scit se fuisse certam damni causam; quia in nostro casu quilibet suffragium ferentium est certus, se ad minus deterius fecisse suo suffragio jus, quod habebat damnificatus ad exigendam restitutionem totius damni ab aliis suffragium exhibentibus, rem nempe incertam reddendo¹.*

42. Q. 2. *Quis palpo et an teneatur ad restitutionem?*

R. *Palpo a palpando dicitur : quia quos adulamur, manu*

¹ V. Liguori, *Op. Mor.*, l. III, n. 566.

blandiri ac palpare solemus¹. Unde palpo dicitur qui *laude, adulatione vel vituperatione alium inducit ad damnum proximo inferendum*: sic, v. g., palponem vocabimus qui duellum laudendo, patientiam irridendo, ignaviam increpando ad illud alium incitat. Palpo utpote efficax causa damni ipsa lege civili tenetur illud reparare; nam sæpe magis laudibus et vituperationibus impellitur quis ad damnum inferendum, quam malo consilio. Necesse autem non est, ut damnum intendat; sufficit, ut sciat se in damnum influere revera et efficaciter.

43. Q. 3. *Quis intelligitur nomine receptatoris?*

R. Receptor, seu recursum præstans, est qui *præbet alteri securitatem, commoditatem, et protectionem ad damnum proximo inferendum, vel ne illatum compenset*. Receptor tenetur ad restitutionem, quando *receptatio est causa furti*: tunc enim, ut ait Augustinus, patet receptatorem *socium esse fraudis et criminis*²; atque sic in damnum positive influit et efficaciter. — Hinc tenebitur ad damni compensationem, qui furta aut instrumenta occultaverit aut emerit; cum hoc generatim idem sit ac rapinas fovere. Item tenebuntur caupones, qui a filiis familias acceptant pecunias aliasque res parentibus subreptas, nisi, omnibus perpensis, rationabiliter judicari possit, quod parentes non sint omnino inviti. Item domini, principes, parentes non impediunt famulos, subditos, filios

¹ « Quo blandior (adulatio), eo periculosior esse solet (ait *Stapp*, § 372); adulator quippe, dum indigne coram aliis reptat, et quidquid dicunt, aguntve, summa cum impudentia miratur et effert, non se tantum, sed et illos deprimat, quorum gratiam et favores eblandiri studet; eos enim non amat, sed ludificat. Et quantam stragem impii assentatores regno morali non jam intulerant! Quis illorum numerum computare poterit, quos adulatio corrupit et perdidit? Imo historia exempla plurima refert, exinde fortissima quoque Regna et Imperia corruisse. Ab his ergo deceptoribus unumquemque nostrum, illos vero maxime, qui aliqua auctoritate pollent, sibi cavere oportet, memores illius quod Sapiens inquit: *Melius est a sapiente corripit, quam stultorum adulatione decipi*. Eccl. vii, 6. Cf. Prov. xxix, 12; Is. iii, 14. » — V. Liguori, *Op. Mor.*, l. III, n. 567. — *Venditores olei adulatoris* vocat D. Gregorius (*Homil.* xii in Evang.) de quo profecto oleo Psalmista dicit: *Oleum autem peccatoris non impinguet caput meum* (Ps. cxl.).

² Ep. cLIII, alias 54. — V. Liguori, *Op. Mor.*, l. III, n. 568.

si possunt, quando confisi in illorum potentia ac de ipsorum confidentia proximum damnificant.

Diximus quando *receptatio est causa furti*: unde non teneatur qui post furtum juvat furem ad fugam capiendam, modo non influat in damna futura: sicut nec qui furem et malefactorem domi recipit, non qua furem et malefactorem; sed qua amicum aut parentem. Item dicendum de illo, qui nempe ratione officii furem vel recipit tantummodo, uti caupo apud quem ipse diversatur; vel defendit uti advocatus qui ejus partes in judicio sustinet: sub eadem tamen conditione, id est dummodo in furta futura non influat; sic enim non est de crimine malo participare, sed humanitatis officium præbere. Hic videndus Codex pœnalis, ubi et graviter in receptatores animadvertitur, et quædam sapienter ad furta cavenda præscribuntur, tum artificibus circa res a privatis emptas, tum cauponibus quoad personas suspectas vel incognitas, quas hospitio excipiunt.

44. Q. 4. *Quis intelligitur nomine participantis ad damnum?*

R. *Participantis* vocabulo intelligitur qui *vel in præda, vel in ipsa actione damnificativa fit socius quoad damnum proximo irrogatum*. Fit socius *in præda*, si, v. g., post furtum suscipiat partem de re furto ipso ablata; fit socius *in ipsa actione damnificativa*, si in illam actionem concurrat, qua fuit proximo damnum revera illatum. — Porro participans in præda tenetur restituere quantum participavit; sic enim satisfacit omni damno, quod proximo intulit. Participans autem in actione damnificativa tenetur ad restitutionem pro modo concursus, ideo aliquando tenetur etiam in solidum¹.

Sed quid dices si quis concurrat etiam ad damnum alterius, sed non nisi ob metum gravis detrimenti? Si damnum quod ipse timet non concurrentem, est superioris ordinis, si, v. g., timet mortem, mutilationem, etc., nisi furto gravi cooperetur, sunt qui volunt nihilominus ipsum non posse sine justitiæ læsione cooperari ad furtum; quia talis actus videtur intrinsece malus, siquidem lædit jus proximi; excipiunt

¹ V. supra, § 2.

tamen si cooperans velit et possit damnum reparare. Verum in nostra sententia neque peccat, neque tenetur de restitutione, quocumque modo cooperetur sive mediate sive immediate¹: quia habet justam causam. Neque dominus potest esse rationabiliter invitus; cum tunc illius bona necessaria evadant alteri ad se tuendum in re ordinis superioris, ut ait doctus Milante cum Laymano, Medina et Navarro. Quod si agatur de vita, agitur de extrema necessitate, in qua insuper omnia bona sunt communia.

Si damnum non sit ordinis superioris, sed vel inferioris, uti si quis timeat verbera, nisi morti alterius cooperetur; vel ordinis æqualis, uti si damnum timeat in bonis fortunæ, nisi cooperetur in furto, non poterit ullo modo concurrere; tum quia non adesset proportio; tum quia in pari causa quisque legitime jus habet, ut sua bona possideat². Excipe nisi nimia sit inæqualitas, ut si furando parum de alienis possis servare te indemnem in magnis; sed eo in casu teneris rei ablatae valorem domino restituere; cum agatur de re in eodem genere, et æquivalenter possideas quod alterius est.

N. III. — De muto, non obstante, et non manifestante.

45. Q. 1. Quid est mutus, non obstans, et non manifestans; et quando tenentur ad restitutionem?

R. ad 1. : Mutus dicitur qui ante damnum tacet, et non

¹ Participatio in actione injusta vel fit *immediate*, ut cum quis actionem damnificativam cum alio exercet, v. g., si duo simul incendiant domum; vel *mediate*, quando quis ponit actiones ex se non damnificativas; sed iis alter abutitur ad malum proximi, ut si scalam teneat dum fur eam ascendit. At si furi terga servat, vel si munusculum a fure accipiat, ne clamet dum hic furatur, peccaret contra justitiam, per hæc sane influeret in ipsam voluntatem furis eum saltem animosiosem reddendo, et sic formaliter cooperaretur ad ejus furtum. Plura *De Cooperatione*, tract. sequenti.

² « Alii in nullo casu permittunt concursum immediatum; quia esset facere malum ut eveniret bonum; alii permittunt in bonis inferioris ordinis ad mortem vitandam, si tamen participans animum gerat damnum reparandi. Concursum vero mediatum ex gravi causa permittunt, cum sit ponere rem ex se indifferentem. » *Lyonnet*. — *V. Liguori, Op. Mor.*, l. II, n. 66; et l. III, n. 571: *Homo Apost.*, tr. IV, n. 31.

monet; cum monere teneatur. *Non obstans* dicitur qui dum fit damnum, illud non impedit; cum teneatur impedire. *Non manifestans* dicitur qui post damnum, illud non denuntiat; cum debeat denuntiare.

R. ad 2. : Mutus, non obstans, non manifestans tunc restituere tenentur, ait Angelicus, cum malum alterius culpabiliter sinunt: quod vel ex pacto implicito aut explicito, vel ex officio rigoroso, vel ex stipendio tenentur impedire; tunc enim violat alterius jus strictum¹: hac quippe de causa conducti sunt, mercedem recipiunt ac officium sustinent, ut nempe clament, obstant, manifestent. Sic Magistratus et Duces belli tenebuntur ad restitutionem damnorum, quæ a latronibus ac militibus ob culpabilem illorum negligentiam inferuntur. Item Canonici tacentes ac non impediens electionem iniquam: item administratores bonorum non impediens damna minorum et Ecclesiæ: item famuli custodientes bona domini, si damna ab extraneis non impediunt. Ad rem Codex civilis: « Chacun est responsable du dommage qu'il a causé non-seulement par son fait, mais encore par sa négligence ou par son imprudence. — On est responsable non-seulement du dommage que l'on cause par son propre fait, mais encore de celui qui est causé par le fait des personnes dont on doit répondre, ou des choses que l'on a sous sa garde² (E). »

Ceterum observandum est, non omne officium obligare sub restitutionis onere, saltem in foro conscientie: sed illud tantum, quod ex justitia ortum habet, et delictum vel quasi-delictum supponit³. Quare parentes ad restitutionem non videntur per se teneri, si omittant filios corrigere; nam illorum officium ortum ducit a sola pietatis obligatione, quamvis jure merito in foro externo puniantur, ut diligentiores se gerant in cura suorum: et ideo sententiæ punitivæ debent obtemperare, si revera a filiis illatum sit damnum.

46. Q. 2. An peccent et obligentur ad restitutionem qui ex

¹ 2, q. 62, a. 7.

² C. Ped., art. 1501. — C. A. 1501. — C. G. 1584 et seqq. — C. S. 1558. — C. P. 2087. — C. M. 1595.

³ V. Liguori, *Op. Mor.*, l. III, n. 575; et l. II, n. 40.

officio suo tenentur denunciare contravenientes legi, nec denuntiant?

R. Huc maxime veniunt qui custodiae sylvarum, agrorum, tributorum exactioni, etc., a principe, communitate vel privato præficiuntur. Qui si deficiant proprio muneri (præter peccatum contra juramentum, si illud emittant), peccant etiam contra justitiam commutativam erga damnificatos, et tenentur de damnis sua negligentia non impeditis in defectu damnificatorum¹; cum ideo stipendio conducti sint, ut dominum servent indemnem.

An autem præter damna teneantur in conscientia etiam solvere *multam*, quam dominus a reis percepisset, si ipsi eos denunciassent, disputant. Valde probabiliter affirmant Layman, Sotus et Sporer; quia omissio denuntiationis, quæ est facienda ratione officii, est causa, ut illud jus amittatur. Attamen communius ac satis probabiliter negant Lessius, Lopez, Lugo, Salmanticenses et Sanchez: ratio est, quia lex penalis non intendit, ut fiscus vel domini ditentur multis; sed tantum, ut illi serventur indemnes ac transgressores puniantur: unde non est nisi indirecte, quod illæ debita sint, nempe post sententiam: ac proinde nec fiscus nec domini jus strictum, seu acquisitum, habent ad illas. Qua ex doctrina concludunt, quod fiscales non denunciando peccant tantum contra justitiam legalem in ordine ad multam, ideoque tenentur tantummodo resarcire damnum vectigalium, quæ mercatores debuissent. Idem dicunt de iudice multam punitivam non exigente: et talis est praxis ex Gury, cui communis sensus concordat.

Pariter communissime dicunt neque illum teneri ad restitutionem, qui impedit, ne multa fisco applicetur ante sententiam; vel quia fiscus ante sententiam nullum ad pœnam jus acquirit; vel quia sic saltem accipitur communiter hoc fisci jus ad pœnas².

¹ Excipe: nisi prudenter præsumi possit, dominum damnum condonare, ut evenit in rebus levioris momenti, aut cum damnum sit a pueris, pro quibus una vel altera vice sufficit ex præsumpta domini voluntate et consuetudine secreta monitio. — V. Ferraris, v¹ Locatio, Restitutio, a. 1.

² V. Liguori, *Op. Mor.*, l. III, n. 385; et l. IV, n. 237.

Art. II. — De eo cui restitutio facienda est, de restitutionis ordine et circumstantiis.

47. Q. 1. Cuinam restituenda sunt bona certa?

R. Bona certa ordinarie loquendo restituenda sunt possessori legitimo, quamvis non sit eorum dominus, ut si esset depositarius, locatarius; hic enim jus habet bona illa penes se retinendi. Diximus *ordinarie loquendo*, quia si bona restituenda in manu possessoris periclitentur, v. g., si iisdem sit abusus in sui aut aliorum perniciem, utiliter geret negotium domini, qui illi ea non restituit, nisi aliud obstet¹.

Hic nonnulla notanda ex lege civili: — 1. solutio bona fide facta illi, qui crediti titulum possidet, valida est, etsi postea possessor crediti evictionem patiat; — 2. nulla est solutio facta creditori, qui ad eam recipiendam capax non est, ut est minor, interdictus, etc.: excipe nisi debitor probaverit rem a se solutam in creditoris utilitatem versam fuisse, ut si inservierit ad necessarias impensas pro conservatione ejus fundi; — 3. solutio facta a debitore creditori suo in damnum positi sequestri vel factæ exceptionis non valet quoad illos creditores, in quorum utilitatem sequestrum positum fuit vel facta exceptio; isti enim possunt adstringere debitorem ad novam solutionem quoad ea, quæ ad eorum jura spectant: salvo tamen tunc ipsi debitori regressu contra creditorem; — 4. debitor adigere nequit creditorem ad recipiendam per partes solutionem, licet debitum sit divisibile².

48. Q. 2. Quibusnam sunt restituenda bona incerta, quorum nempe dominus post diligentem inquisitionem cognosci non possit?

R. Si dominus ille incertus est in particulari, si nempe sciatur quidem bona illa spectare ad tres, aut quatuor homines in particulari, sed ignoretur ad quemnam præcise pertineant, tunc illa inter tres vel quatuor illos homines dividenda erunt pro rata dubii, ut patet; nec posset tunc restitutio fieri pauperibus: *Quia ego Dominus, ait Deus apud Isaiam, diligens iudicium, et odio habens rapinam in holocausto*³.

¹ V. Liguori, *Op. Mor.*, l. III, n. 596. — Ferraris, *Bibliotheca*, etc., v^o Restitutio, art. 3. — ² Cod. civ. Gall., art. 1244. — ³ Is. LXI.

At si res etiam in generali incerta est, vel illa acquisita fuit *mala fide*, puta ex furto, aut usuris; vel *dubia fide*, ut si rem obtinueris suspensus, an tua revera sit, necne; vel *bona fide*, ut si ab ignoto et transeunte mercatore decem ulnas panni accipias pro quinque. Si 1, res illa est danda pauperibus; nemini enim fraus sua patrocinari debet, nec commodum quis reportare ex sua iniquitate. Si 2, perseverante dubio post debitam inquisitionem, res illa partim tribuenda est pauperibus et partim retineri potest; cum enim par sit ratio, et par esse debet conditio ac jus. Si 3, tunc si spectatis omnibus circumstantiis, est adhuc possibile, ut dominus inveniat, res vel ejus pretium servari debet. Et si neutrum servari possit, in pios usus fiat conversio juxta voluntatem domini rationabiliter præsumptam, qui rei dominium conservat, quamdiu illa suas in manus redire potest.

Quod si non est amplius possibile, ut dominus inveniat, nulla amplius erit obligatio restitutionis; quia res habetur tanquam derelicta, saltem juxta veriorum sententiam¹.

49. Q. 5. *Quisnam in restitutione facienda servandus est ordo?*²

¹ Et valet quod dictum est de rebus inventis.

² V. Liguori, *Op. Mor.*, l. III. nn. 284 et seqq. — Ferraris, *vº Restitutio*, art. 4. — 1. Ante omnia ex omnibus mobilibus solvi debent impensæ: 1º judiciales; 2º funerales; 3º medicinales pro ultimo morbo (quæ debentur medico, chirurgo, ac pharmacopœ simul); non tamen ultra annum; 4º impensæ necessariæ pro viduæ luctu et sustentatione ad primos decem menses; 5º stipendia domesticorum ad annum; 6º debita pro cibis et indumentis a sex mensibus inita, si ea venditores *minutatim* vendant; si secus vendant, inita ab anno. — 2. Privilegium habent in determinata mobilia: 1º locator domus et prædii rustici pro pretio locationis in fructus anni currentis, et in valorem omnium mobilium, quibus domus instructa est, vel prædium; 2º creditor in rem mobilem sibi oppignoratam; 3º qui rem servavit vel meliorem fecit, si adhuc retineat, pro factis expensis; 4º venditor pro pretio rei mobilis præcedenti anno venditæ, si adhuc sit penes debitorem: imo si adhuc res in suo primo statu existat, et venditor nullam emptori concesserit moram ad solvendum, tunc intra quindecim dies res vendita vindicari potest; 5º caupones in res viatorum apud se depositas pro eorum impensis; 6º vectores quoad res transvectas; 7º creditores publici functionarii, qui commissa sibi negotia male administrant, quoad res in cautionem datas; 8º collegia, communitates in pecuniam ab eorum administratoribus in cautelam tributam: item qui ea de causa authentico actu pecuniam ipsam

NOTA: 1. qui rem alterius apud se tenet, quodcumque titulo teneat, eam debet vel domino, vel ejus hæredibus tradere, vel demum pauperibus, si hæredes deficient; quia res semper clamat ad dominum; 2. debita ex titulo oneroso, v. g., ex contractu venditionis, prius solvenda sunt debitum ex titulo gratuito, v. g., ex donatione, ut communiter debent, etiamsi hæc facta sit ab eo, qui quando donavit, impar non erat ad solvenda debita¹; nam in omni promissione gratuita hæc semper includitur conditio generalis: *Si fortius vinculum non obsit*. Est etiam axioma: *Nemo liberalis, nisi liberatus*. Hinc debita defuncti solvenda sunt ante omnia vota et legata, etiam pia. Hoc posito:

R. Si debitor omnibus creditoribus satisfacere potest, nullus ordo necessario servandus est, ut patet, modo suo tempore omnibus solvant. Si vero nequeat omnibus satisfacere, tenetur dividere bona sua inter omnes creditores juxta proportionem debitorum, nisi quis eorum jus prælationis

tradiderunt. — 3. In bona immobilia privilegium habent: 1º architecti, cæmentarii et alii operarii in ædificia et alia opera pro mercede; 2º venditor pro solutione pretii rei immobilis venditæ; 3º cohæredes in bona successionis pro solutione portionum, quæ ab aliis hæredibus refundi debent; 4º qui pecuniam mutuam dederunt, ut per eam satisfaceret iis, de quibus in numeris præcedentibus, si id tamen authentice probari possit; 5º tertius possessor in rem servatam vel meliorem effectam, quoad expensas utiles. — 4. Privilegia super mobilia et immobilia sunt quæ habentur constituta in omnia mobilia notata sub nº 1. Hæc tamen privilegia non obtinent in immobilibus, nisi in defectu mobilium: et quando id obtinet, expensæ judiciales ac funerales et ultimi morbi præferuntur omnibus specialibus privilegiis super immobilibus. Cætera postponuntur. Duo adhuc hæc de re notanda sunt: 1. ut privilegia vim suam obtineant, necesse est ut intra tres menses, quemadmodum hypothecæ legales, inscribantur (si ea excipiantur, quæ sunt fisci quoad tributa fundiaria et indirecta, vel quæ respiciunt mobilia specialia, aut omnia mobilia); 2. etiam fiscus gaudet privilegiis: et quidem omnium primus quoad tributa fundiaria et indirecta, necnon quoad debita functionarii publici, qui cautionem tribuerit. Quoad tributum vero personale et mobiliare privilegio gaudet, sed solutis expensis judicialibus, funeralibus et ultimæ infirmitatis. Tandem quoad expensas in materia criminali et correctionali, fiscus non gaudet privilegio, nisi post ea, quæ vel omnia vel determinata mobilia respiciunt (art. 2202, etc.).

¹ Aliter esset si donatio jam sit consummata, et res donatario tradita sit; tunc contractus firmus est ac stabilis, atque in absolutum dominium donatarii res transit.

habeat; nam cum debitor omnibus æqualiter sit obstrictus, iniquum foret omnia uni solvere, aliis posthabitis. Hoc etiam in civili Codice præceptum est¹. — Diximus: *Nisi quis eorum jus prælationis habeat*; hoc enim jus lex civilis tribuit tum privilegiatis, tum hypothecariis: quod quidem obtinet etiam in conscientia; cum sit legitima lex superioris lata in bonum commune, ut ait S. Antoninus.

Quoad *hypothecarios*, ipsi prælatione gaudent (post privilegiatos tamen); ac primo qui prius inscripti fuerunt: quod si plures fuerint inscripti eodem die, æqualiter concurrunt. Quod vero pertinet *ad privilegiatos*, si eadem sit ratio privilegii, et eadem erit ratio concursus: secus privilegiorum diversa dividenda qualitas; nam *privilegia non tempore æstimator, sed ex causa*. Igitur privilegia a lege alia constituta sunt in omnibus; alia in quibusdam mobilibus tantum. Item alia in immobilibus; alia in bonis tum mobilibus tum immobilibus, id est in universam substantiam, ita ut de universa substantia solutio peti judicialiter possit².

50. Q. 4. *An creditores priores tempore præferendi posterioribus?*

R. Nulli dubium est, quod creditores privilegiati et hypothecarii sint præferendi creditoribus simplicibus (qui scilicet nullum a lege jus habent prælationis, quia nec privilegium habent nec hypothecam), etsi eorum creditum tempore sit prius; sic enim a lege statutum est.

Quod vero spectat ad ipsos creditores simplices inter se, utrum qui priores sunt tempore aliis sint præferendi, atque ipsis antea integre solvendum sit, disputant. Alii probabiliter negant cum Azorio, Holzman, Lessio, Vasquez, etc., ratio quia hisce creditoribus non bona, sed ipsa persona ligata est, quæ omnibus æqualiter obnoxia est. Sed alii probabilius et communius affirmant cum S. Antonino, D. Thoma, Concina, Croix, Navarro, Salmanticensibus, Suarez, etc.; nam regula *qui prior est in tempore, potior est in jure*, licet a jure civili

¹ C. Ped. 2147 et seqq. — C. A. civ. 60. — C. G. 2095. — C. S. 1965. — C. P. 2122. — C. R. 60. — C. M. 2114. — C. H. lege 2 maii 1856.

² Cod. civ. Gall., art. 2095, 2105.

pro solis hypothecariis assignata sit, attamen a jure Canonico¹ illa admittitur pro omnibus. Et quod præcipuum est, id fundatur in jure naturali; creditor enim anterior personalis, quamvis directe personam debitoris, indirecte tamen habet obligata etiam ejus bona, in quibus proinde non debet præjudicari a creditore superveniente.

51. Q. 5. *An debita ex delicto, puta rapina, sint prius solvenda quam debita ex contractu, puta emptione: item certa priusquam incerta?*

R. Ad 1: Sentit S. Thomas prius solvenda debita ex delicto; quia est major injuria ea retinere, cum major fuerit injuria, in Deum et in proximum, illud opus perpetrare². Alii tamen communius et probabilius cum Alasia, Billuart, Lessio, et Lugo docent nulla prælatione ea gaudere; quia obligatio, quæ oritur ex commutativa justitia, eadem est in contractu et delicto; delictum autem poenitentia deletur, non autem restitutione.

R. Ad 2: Si debita hoc sensu incerta sint, quia dubitas utrum debeas, ad nihil teneris; nam in dubio melior est conditio possidentis. Si vero certo debeas, sed dubites cui debeas, teneris restituere pauperibus juxta præsumptam domini voluntatem. — Verum quæstio est, utrum hæc debita sint postponenda illis, quorum domini certi sunt, vel an etiam ista sint solvenda pro æqua parte simul cum debitis certis, unam partem videlicet tribuendo pauperibus, aliam notis creditoribus. Est utique probabilis sententia Busembaum et Lessii; imo communis juxta Croix et Salmanticenses, quod nempe prius restituenda sint debita omnia certa; quia ommissa solutione debiti incerti, nemo determinate patitur injuriam, sicut quando omittitur restitutio debiti certi; neque enim pauperes jus strictum habent ut ipsis pro dominis incertis debeat restitui; aut possunt in judicio vindicare tale jus, sicut valent creditores certi. Nihilominus est satis probabilis sententia contraria Molinæ, Bannes, et Lugo (qui eam probabilissimam putat ac pluribus defendit); neque enim hic agitur de foro externo, quod de incertis non curat, neque ad ea solvenda

¹ Reg. xlv jur. in 6. — V. Liguori, *Op. Mor.*, l. III, n. 690.

² Opusc. LXIII, c. XVIII.

compellit; sed de foro conscientiae. Utique restitutio in usus pios non est propter jus quod pauperes aut loca pia habent, sed propter jus ipsius veri creditoris quod habet in sua credita. At cum illi creditores, quicumque sint, aequales sint in jure suo cum creditoribus certis, et aliunde velint voluntate interpretativa hoc modo expendi quod ipsis debetur, non est cur debeant aliis creditoribus postponi⁴.

52. Q. 6. *An possit praeferrri creditor pauper creditori diviti?*

R. Probabiliter affirmant Medina, Molina et Sa cum D. Thoma², creditorem pauperem esse praeferrendum diviti: quia obligatio restitutionis datur ad reparandum damnum proximi; plus autem patitur damnum pauper, si ei non fiat restitutio, quam non indigens. — At probabilius negant Lessius, Lugo, Vasquez aliique; quia nullo jure haec praerlatio pauperibus tribuitur; quando enim agitur de justitia commutativa, omnium jus aequale est, utpote in re fundatum. Excipiunt, si pauper versetur in gravi vel extrema necessitate: et sic revera tenendum est, casu quo creditor jam teneatur ex charitate cedere solutionem illam, habens superflua statui, ut pauperi subveniatur.

An (quæres) prius exigenti liceat prius persolvere? Si creditor in judicio petit, commune est licere ipsi prius totum persolvere, etsi tempore posterior sit; lex enim tale tribuit privilegium in obsequium publici judicii. Imo adhuc communissime et probabilius affirmant Billuart, Lessius, etc. contra Lugo, si creditor sibi satisfieri petat extra judicium, modo ipsi tribuantur bona non aliunde obligata, id est quæ jam aliis non sint debita ratione privilegii vel hypothecæ, et modo absit fraus; jura enim favent vigilantibus, et non distinguunt in judicio, an extra⁵. Non ideo tamen potest debitor non rogatus arbitrio suo uni præ alio satisfacere, cum id nullibi fuerit ei concessum.

Diximus modo *absit fraus*, quæ tamem adesset, si publice jam declarata sit cessio honorum; nam tunc debitor omni actione spoliatus existeret. Hinc creditores a lege civili jus habent impugnandi omnes actus, quos debitor egit in fraudem creditorum: sic si debi-

⁴ V. Liguori, *Homo Apost.*, tract. X, n. 111; *Op. Mor.*, l. III, n. 687.

² Opusc. LXXIII, c. XVIII. — V. Liguori, *Op. Mor.*, l. III, n. 691.

⁵ L. pupill. ff. *quæ in fraud.*

tor velit renuntiare hæreditatem sibi delatam, vel usumfructum sibi constitutum, qua renuntiatione fiat impos ad solvendum, creditores illam fraudulentam renuntiationem prohibere possunt: et ipsi subingredi in jus debitoris pro quota proprii crediti⁴. Addit Codex civilis: « Les créanciers peuvent exercer tous les droits et actions de leur débiteur, à l'exception de ceux qui sont exclusivement attachés à la personne. Ils peuvent aussi, en leur nom personnel, attaquer les actes faits par leur débiteur en fraude de leurs droits². »

Hic tamen notamus cum sapienti Billuart, creditores illos minime esse inquietandos qui, exorta de fortuna debitoris suspicione, debitum repetunt: tum quia hæc est vigilantia; tum quia non constando de impotentia debitoris, jus suum legitime prosequuntur.

53. Q. 7. *Quisnam restitutionis ordo servandus est inter causas negativas, et causas positivas?*

R. Inter varios cooperantes ille tenetur primo loco restituere, qui rem alienam habet; cum ea semper clamet ad dominum. Neque obstat, si eam consumpserit; quia recte *pro possessore habetur qui dolo desiit possidere*. Quod si nemo rem alienam unquam habuerit, ut evenit, v. g., si ea in incendio fuerit consumpta, tunc primo loco tenetur restituere *mandans*, sive consilio, sive imperio mandaverit; quia ipse fuit primus movens, et princeps causa⁵. Secundo loco tenetur *executor*; quia est principalis, qui post mandantem damnum immediatius attingit. Tertio loco ceteræ *causæ positivæ*: consulens in alterius gratiam, consentiens, laudans, etc., habita videlicet ratione cooperationis; neque enim una est magis vel minus principalis causa respectu alterius, sed unaquæque in suo ordine cooperata est. Quia tamen ad totum est coope-

⁴ Quid si debitor ecclesiasticum Beneficium possideat; potest ne lex civilis illum a renuntiatione prohibere? — R. Esto quod possit sequestrare fructus jam a Beneficio perceptos; at non potest ejus renuntiationem impedire; nam Beneficium non est juris civilis, ut de eo valeat disponere.

² C. Ped., art. 1258. — C. G. 1166 et 1167. — C. S. 1120. — C. P. 1129. — C. M. 1208.

⁵ V. Liguori, *Op. Mor.*, l. III, n. 579. De consulente (damno ex consilio secuto) ait S. Alphonsus (*Op. Mor.*, l. III, n. 560): « Si consilium sit utile illud præbenti, ipsum primo teneri; secus, si soli executori. Si autem sit utile utrique, utrumque teneri pro rata: et idem puto, si ex damno illato neutri utile evenerit. In defectu autem alterius tenentur in solidum. »

rata, sunt qui quamlibet causam obligant ad totum damnum resarciendum in aliarum defectu.

Ultimo loco veniunt *causæ negativæ*, sed in aliarum defectu; quia cum causa positiva sit potior in influxu, ideo prima esse debet in restituendo. Porro inter causas negativas illa primitus tenetur, quæ magis damnum avertere tenebatur: sic custos specialis rei alicujus probabilius tenetur ante custodem generalem, cujus est primario invigilare in speciales custodes, non in rem ipsam. Ordinarie tamen inter eas nullus videtur ordo adesse; cum illæ æqualiter de re teneantur, ac per se loquendo ad suam tantummodo partem obligentur, quia neutra est alterius instrumentum. Aliis tamen deficientibus, valde probabiliter unaquæque causa negativa tenetur ad totum, cum revera unaquæque totum damnum avertere teneatur.

Hoc autem maximum est discrimen inter causas tum positivas tum negativas, quod causa, quæ primo loco tenetur, semper teneatur restituere, licet aliæ causæ subordinatæ restituerint, id est solum in istas refundendo: nam ipsa est causa prima. Ceteræ autem non tenentur, nisi quando recte præsumunt, primas causas vel non posse vel nolle resarcire damnum. Dubius autem, an alii socii restituerint vel sint restitutori, adhuc ipse tenetur ad restitutionem: nam cum habeat certam obligationem, ab ea per meram præsumptionem nequit solvi.

Quid (dices) si damnum passus illud condonaverit? Si principali damnificatori condonaverit, ceteræ causæ liberantur, quia principale deficit cum accessorio: secus si condonatio fiat minus principali, tunc hic solummodo liberatur. Quoad remissionem autem debiti in contractibus statuit lex civilis: 1. quod remissio aut debiti liberatio pacta in utilitatem unius ex condebitoribus solidariis omnes alios liberet, nisi aliud exprimatur; 2. quod remissio aut liberatio concessa principali liberet fidejussores, non e contrario⁴.

54. Q. 8. *Quo tempore facienda est restitutio?*

R. Vel restitutio facienda est ex contractu, vel alio titulo:

Si 1, eo tempore facienda est, quo fuit conventum, etiamsi eam creditor non petat; quia dies interpellat pro homine, uti fert juris adagium. Ubi vero nullum conventum fuerit

⁴ Cod. Ped., art. 1575. — C. A. 1444. — C. G. 1282 et seqq. — C. S. 1256. — C. P. 1264. — C. M. 1545.

tempus, non peccat graviter qui restitutionem differt quoad rogetur a creditore; nam creditor scienter non petendo videtur consentire dilationi, et talis est usus⁴. Excipe nisi ob timorem, oblivionem aut impotentiam creditor omittat monere debitorem: item nisi debitor ad solvendum se obligaverit juramento; nam juramentum de se obligat quamprimum. Neque dicas quod juramentum sequitur naturam contractus; respondent enim juramentum sequitur naturam contractus; sed primordiale seu actus substantialem: porro quod in contractu monitione opus sit, est ex accidenti, nempe ex consuetudine, non ex se.

Si 2, fieri debet statim ac moraliter potest; secus non restituens esset morosus detentor, et privaret alterum usu rei suæ: quod si nequeat obligationi huic suæ satisfacere pro toto, tenetur pro parte quam potest; utile enim per inutile non vitiatur. Item qui non potest commode restituere aperte, restituat occulte; qui nequit per se, faciat per alium, v. g., per ipsum Confessarium aut Amicum. Attamen excusatur a mortali qui differt restitutionem ad breve tempus, si dominus nec grave damnum patiatur nec graviter censeatur invitus: Palaus spatium 20 dierum putat ordinarie breve esse⁵.

An (quæres) qui differt restitutionem ultra tempus definitum, teneatur compensare damna, quæ ideo creditor patitur? — Si restitutio fieri debet ex contractu et non sit culpabilis mora, ex communi sententia non sunt in conscientia compensanda damna; neque enim quis portare debet tantum onus sine culpa⁵. Si vero restitutio fieri debet ex delicto, puta

⁴ V. Liguori, *Op. Mor.*, l. III, n. 676, etc. — Pavone, *Spicilegio*, § 95. Monet imo Lugo cum aliis non illico damnandum de culpa gravi qui differt solvere debitum ex contractu sine gravi damno creditoris, licet iste petat; quia talis dilatio non videtur tunc graviter ei injuriosa.

⁵ Hic observandum cum Antoine, licitum esse debitori anticipate solvere debita sua, si terminus fuerit præfinitus in ejus favorem, ut in mutuo; nam quisque potest juri suo cedere; neque tunc terminus appositus est, ne solutio anticipate fiat; sed ne ultra differatur. Secus, si terminus sit appositus in favorem creditoris; nam fieret injuria creditori habenti jus, ne sibi fiat solutio ante præfinitum tempus: ex l. XV, § *de ann. legat.*

⁵ V. Liguori, *Op. Mor.*, l. III, nn. 680 et 704. Si restitutio facienda sit in pecunia, aliquando ex lege civili, fructus producit, ut dictum est *de contractibus*, ubi de eorum obligatione.